

G E H E I M

REACTIES IN KRINGEN VAN INTELLECTUELEN EN KUNSTENAARS OP DE
GEBEURTENISSEN IN HONGARIJE.

Samenvattende inleiding.

De intellectuelen en kunstenaars in de CPN bleven met hun reacties op de gebeurtenissen in Hongarije vrijwel geheel in de lijn van het standpunt van de partijleiding. Alleen door personen behorende tot de leiding van Pegasus werden enige kritische opmerkingen gemaakt.

In Frankrijk en Engeland reageerden communistische intellectuelen en kunstenaars veel heftiger dan in Nederland.

De oproep van de Hongaarse schrijvers vereniging om hulp was een aantal Nederlandse intellectuelen en kunstenaars aanleiding tot het uitgeven van een verklaring. Deze verklaring die afwijkt van het partijstandpunt werd door enige niet-prominente CPN-leden mede ondertekend. In de communistische pers was de reactie hierop merkwaardig mild en gematigd.

Vrij grote beroering is door het Russische optreden in Hongarije gewekt in het PEN-centrum, de Vereniging van Letterkundigen en de Nederlandse Onderwijzers Vereniging. Pogingen van een aantal leden van de twee eerstgenoemde verenigingen om de communisten daaruit onmiddellijk te verwijderen, leden tot op heden schipbreuk.

Reacties in de partij.

Het geringe aantal intellectuelen en kunstenaars dat de CPN in haar rijen telt, heeft vrijwel geheel conform het door de partijleiding ingenomen standpunt gereageerd op het gebeuren in Hongarije.

Ook zij betitelen dit gebeuren als een fascistische opstand en verklaren het Russische optreden als een noodzakelijkheid, ten doel hebbend om te voorkomen dat het socialisme in Hongarije plaats zou moeten maken voor het fascisme. Van een bedanken voor het partijlidmaatschap van min of meer vooraanstaande intellectuelen of kunstenaars is tot op heden niets bekend geworden.

Alleen uit kringen rond de communistische boekhandel en uitgeverij "Pegasus" werden tot nu toe uitlatingen vernomen die van een enigszins kritische instelling getuigen.

De eind 1955 aan de Amsterdamse Gemeente Universiteit in de faculteit der Letteren en Wijsbegeerte afgestudeerde Ger HARMSEN, - een der coming men in de jaren na de bevrijding - die na bij de partijleiding in ongenade te zijn geraakt thans weer enigszins naar voren komt, gaf op 5 november 1956, tijdens de bewaking van het gebouw van de winkel van Pegasus te kennen, dat niet alleen reactionaire elementen maar het gehele volk van Hongarije zich tegen de Sowjet-Unie had gekeerd.

Hij meende dat het aanbevelingswaardig zou zijn in "De Waarheid" een analyse te geven van de punten waarop de Russische politiek had gefaald en om na te gaan welke lijn nu gevolgd moest worden. Hij realiseerde zich wel dat het bijzonder moeilijk zou zijn deze gedachte in de Nederlandse partij ingang te doen vinden. Immers Paul de GROOT en Gerben WAGENAAR zouden niet gemakkelijk overgaan tot herziening van het (Stalinistische) standpunt dat zij sinds jaren innemen.

Enige dagen voor de Russische ingreep in Hongarije constateerde HARMSEN - die belast is met de politieke leiding bij Pegasus en indie kwaliteit o.m. de keuze van de uit te geven werken bepaalt - dat de de-Stalinisatie en de gebeurtenissen in Boedapest in de communistische

GEHEIM

wereld grote verwarring hadden gesticht. Niettemin zag hij de toekomstige ontwikkeling van het communisme hoopvol in omdat na Polen en Hongarije voor de communistische partijen in de verschillende landen de mogelijkheid geschapen was, nu een wezenlijk nationale, niet door Moskou aangegeven politiek te gaan voeren.

HARMSSEN, die ten aanzien van de huidige partijleiding niet zonder rancuneuze gevoelens is, kenschetste de CPN als een van de meest achterlijke communistische partijen met een soort calvinistische inslag, niet in staat om het dogma van de alleen zaligmakende Russische partijpolitiek los te laten.

Ook van Jan van SEGGELEN, de directeur van Pegasus, werden soortgelijke uitlatingen bekend. Hij vroeg zich af hoe het mogelijk was, dat de Sowjet-Unie na 10 jaar nog geen kans had gezien in landen als Hongarije en Polen een zekere goodwill te kweken. Met alle begrip voor de tragedie van het Hongaarse volk, meende hij toch dat het Russische optreden juist was. Hij achtte het noodzakelijk dat de CPN tot een andere aanpak van zaken zou komen. Zou men hier niet in slagen dan kon verwacht worden dat na nog een drietal verkiezingen de CPN niet meer zou bestaan.

De bij het Mathematisch Centrum te Amsterdam werkzame wiskundige Henk HOOGEN STOEVENBELD, die voor en tijdens het in oktober j.l. gehouden 18e partijcongres van een duidelijk oppositionele instelling blijk gaf, bleef met zijn uitlatingen over Hongarije volkomen in de lijn van de partijleiding. Hij betreurde het dat de Sowjet-Unie niet direct krachtig in Hongarije was opgetreden. Dan zou veel ellende zijn voorkomen en hadden de reactionairen er niet zoveel munt uit kunnen slaan. Hij meende dat als de opwinding in ons land wat was geluwd, de anti-stemming tegenover de partij en de communisten nogal mee zou vallen.

Reacties in Engeland en Frankrijk.

De indruk bestaat dat de communistische intellectuelen en kunstenaars in andere West-Europese partijen veel heftiger hebben gereageerd dan die in Nederland.

Zo hebben bijv. in Engeland naast een aantal communistische vakbewegingsfunctionarissen, enige vooraanstaande communisten die functies in de wetenschappelijke wereld bekleden en wier vertrouwen in de partij reeds door de Stalin-kwestie ernstig was geschokt, voor het partijlidmaatschap bedankt.

In Frankrijk heeft een tiental communistische intellectuelen en kunstenaars, onder wie de schilder PICASSO, de Franse partijleiding verklaard geschokt te zijn door de onvoldoende en onjuiste berichtgeving van het partijblad, de "Humanité".

Een en ander geschiedde in een aan het Centraal Comité van de PCF gerichte brief, waarin om bijeenroeping van een buitengewoon partijcongres ter bespreking van de kwestie Hongarije werd verzocht.

Voorts heeft een aantal in Frankrijk wonende fellow-travellers, van wie genoemd kunnen worden de filosoof Jean Paul SARTRE, de schrijfster Simone de BEAUVOIR en de letterkundige VERCORS naar aanleiding van de oproep om hulp van het Hongaarse schrijversverbond, de zgn. Petöfclub, een schrijven gericht tot het Sowjet-Russische verbond van schrijvers, waarin het Russische optreden in Hongarije wordt afgekeurd.

Van partijstandpunt afwijkende verklaring ondertekend door communisten.

In Nederland was deze oproep van de Petöfclub voor enige links

GEHEIM

georiënteerde kunstenaars en intellectuelen, aanleiding tot het uitgeven van een verklaring, waarin o.m. gesteld wordt dat zij - evenals de leden van de Petöficlub socialistisch denkend - met diepe droefenis en verontwaardiging zijn vervuld over de wijze waarop in Hongarije door het optreden van de Russen de ontwikkeling van een socialistische gemeenschap in vrijheid vermoedelijk voor jaren onmogelijk is gemaakt. Tot de ondertekenaars van deze verklaring behoren enige - zij het niet prominente - CPN-leden t.w. de beeldhouwer L.P.J. BRAAT, de journaliste Magda van EMDE BOAS en de arts Johanna H. MOES, verder enige sterk met het communisme sympathiserende figuren en fellow-travellers zoals de schilder Peter ALMA, het lid van de Vredesraad ds. Hugo van DALEN, de aan het Stedelijk Museum te Amsterdam verbonden dr. H.L.C. JAFFÉ, het lid van de Nederlandse Vredesraad prof. dr. M. MINNAERT, de schrijver Nico ROST, de als CPN-lid enige tijd geleden geroyeerde econoom Joop van SANTEN, de directeur van het Stedelijk Museum te Amsterdam jhr. W. J. H. B. SANDBERG en ook nog enige neutralistisch ingestelde, tot de groep van "De Derde Weg" behorende, figuren zoals dr. P. J. MEERTENS, de Leidse hoogleraar prof. mr. W. NAGEL (schrijversnaam J. B. CHARLES), de Amsterdamse hoogleraren prof. dr. Jac. PRESSER, Prof. dr. Jan ROMEIN en dr. Annie ROMEIN-VERSCHOOR.

Van CPN-zijde werd op deze verklaring, die - in strijd zijnde met het partijstandpunt - tot directe uitstoting uit de partij van de communistische ondertekenaars had kunnen leiden, op merkwaardig milde wijze gereageerd.

Marcus BAKKER gaf in "De Waarheid" van 16 november 1956 een uiteenzetting van de voorgeschiedenis van het Russische optreden in Hongarije, waarbij hij in het bijzonder de communistische ondertekenaars van de verklaring verweet een eerste concessie aan de "Bolsjewieken-jagers" te hebben gedaan. Hij gaf te kennen dat de communisten echter de overtuiging hebben dat verschillende ondertekenaars binnenkort zullen inzien hoe schromelijk zij aan het dwalen zijn geraakt en op welke wijze zij de vijanden van democratie en anti-fascisme een propagandistisch wapen in handen hebben gegeven.

BAKKER sprak de verwachting uit dat de communisten onder de ondertekenaars zouden inzien dat de strijd voor de vrijheid op beslissende momenten niet met fluwelen handschoenen gevoerd wordt, omdat de vijanden van de vrijheid ook geen fluweel dragen.

Een artikel van de Haagse communistische psycholoog dr. J. de LEEUWE in het partijdagblad van 19 november ademde dezelfde geest. De LEEUWE betreerde het dat een aantal progressieve intellectuelen en kunstenaars, blijkens de uitgegeven verklaring, zich niet had kunnen onttrekken aan de invloed van de rechtse propaganda.

Reacties in verenigingen van schrijvers en onderwijzers.

Door hun verdediging van het Russische optreden in Hongarije komen de communisten, die in het kielzog van de Russische co-existentie-politiek de laatste tijd ook in Nederland wat meer geaccepteerd werden, weer volkomen geïsoleerd te staan. Het duidelijkste spreekt dit ten aanzien van de CPN-vertegenwoordigers in openbare lichamen, die in sommige plaatsen, bijv. in de gemeente-raad van Groningen als het ware gedwongen werden zich over Hongarije uit te spreken.

In enkele verbanden, waar de communisten - tot nu toe daarin nog als zodanig geaccepteerd - met andersdenkenden samenwerkten, worden thans pogingen in het werk gesteld om de slippendragers van Moskou uit te stoten. Een en ander is thans in gang in het PEN (Poets, Playwriters,

G E H E I M

Essayists, Editors, Novelists)-Centrum Nederland, in de Nederlandse Onderwijzers Vereniging en de Vereniging van Letterkundigen.

Het feit, dat een door een aantal leden van het PEN-Centrum ingediende motie, waarin het lidmaatschap van de CPN onverenigbaar werd verklaard met het lidmaatschap van het PEN-Centrum, met instemming van het bestuur onder leiding van de neutralistisch ingestelde dr. Victor van VRIESLAND en prof. N.A. DONKERSLOOT, zodanig werd gewijzigd, dat de motie niet meer aan de bedoeling van de opstellers beantwoordde, was voor een groot aantal leden van het Centrum aanleiding deze organisatie vaarwel te zeggen. Blijkbaar geschrokken heeft het bestuur hierop de leden een verklaring ter ondertekening toegezonden, waarin het optreden van de Russen in Hongarije onvoorwaardelijk wordt afgekeurd. Inmiddels hebben echter reeds meer dan 80 van de 250 leden van het PEN-Centrum deze organisatie verlaten.

Ook in de bij de Nederlandse Federatie van Beroepsverenigingen van Kunstenaars aangesloten Vereniging van Letterkundigen en de Nederlandse Onderwijzers Vereniging is men doende de communisten uit te stoten. Ten aanzien van de actie van de eerstgenoemde vereniging reageerde Theun de VRIES in "De Waarheid" van 21 november 1956 op ongekennd felle wijze. Hij bestempelde de ontworpen verklaring als de "Ariërverklaring van 1956" en als een poging om de democratische, in de Nederlandse grondwet vastgelegde menings- en persvrijheid voor Nederlandse auteurs te vernietigen. Voorts riep hij zijn collega-schrijvers op zich te distancieren van dit "jongste heilig Officie", dat - de justitie in eigen hand nemend - een uitzonderingstoestand over bepaalde Nederlanders afkondigde.

In de op 24 november gehouden vergadering van de Vereniging van Letterkundigen is mede door toedoen van prof. N.A. DONKERSLOOT, een door het bestuur van de Vereniging opgestelde resolutie, die tot royerung van de communisten in de vereniging zou hebben geleid verworpen.

Aangenomen werd een resolutie waarin sympathie wordt betuigd met alle Hongaarse schrijvers en hun landgenoten, die - tegen de onderdrukking van hun land in opstand gekomen - met geweld opnieuw door de USSR werden onderworpen.

Verder wordt in de resolutie alle verlening van steun door leden aan een dictatuur en haar gewelddadige methoden in strijd verklaard met geest en karakter van de Vereniging.

Met enig voorbehoud kan uit het bovenstaande worden geconcludeerd dat de uitwerking van het gebeuren in Hongarije zo groot is dat thans ook in milieu's waarin men tot op heden zekere sympathiën koesterde met het communisme of op zijn minst ten aanzien daarvan betrekkelijk neutraal was ingesteld, een grotere neiging dan voorheen bestaat om zich nadrukkelijk te distancieren van het communisme en de door dit systeem toegepaste methoden.

november 1956.